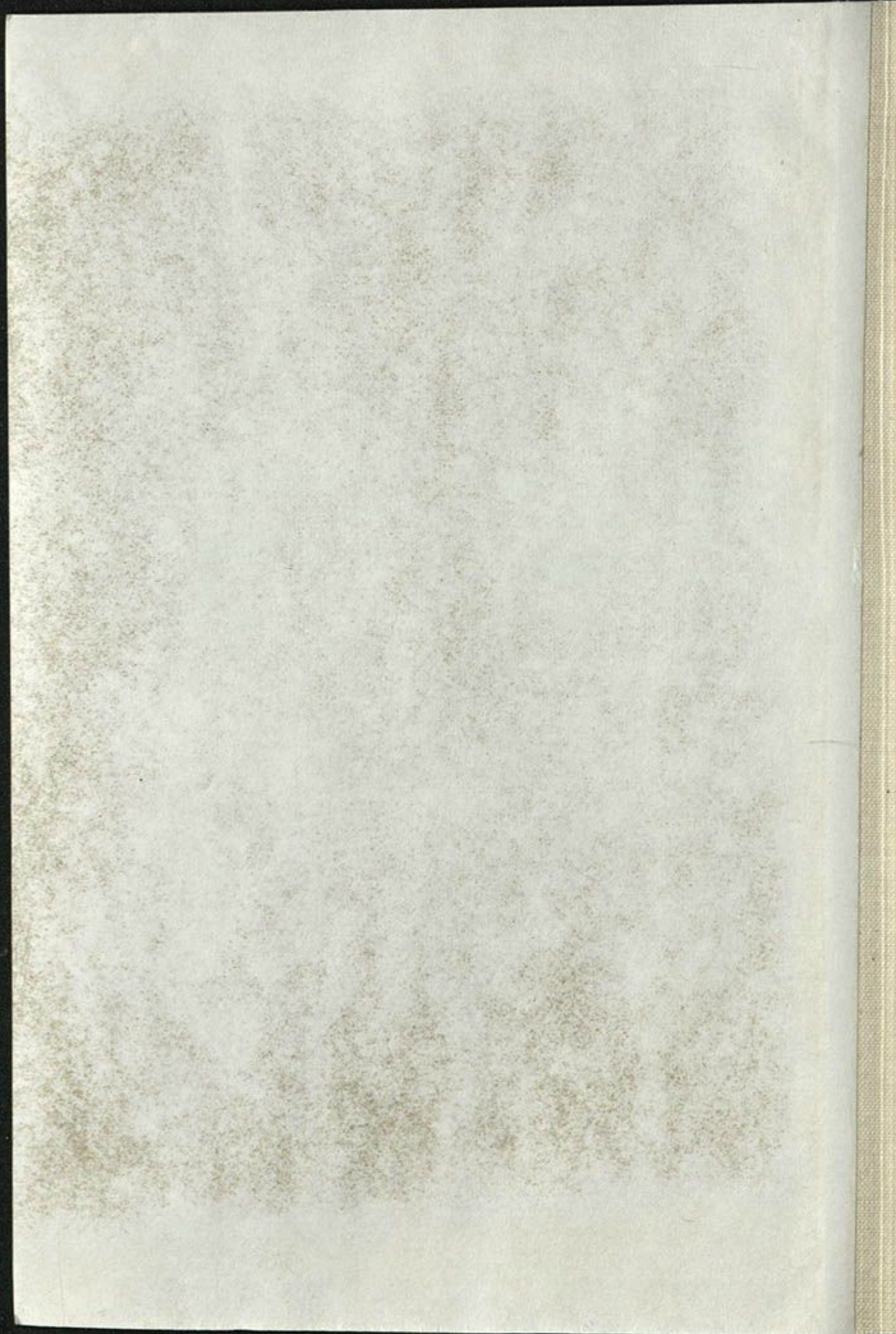
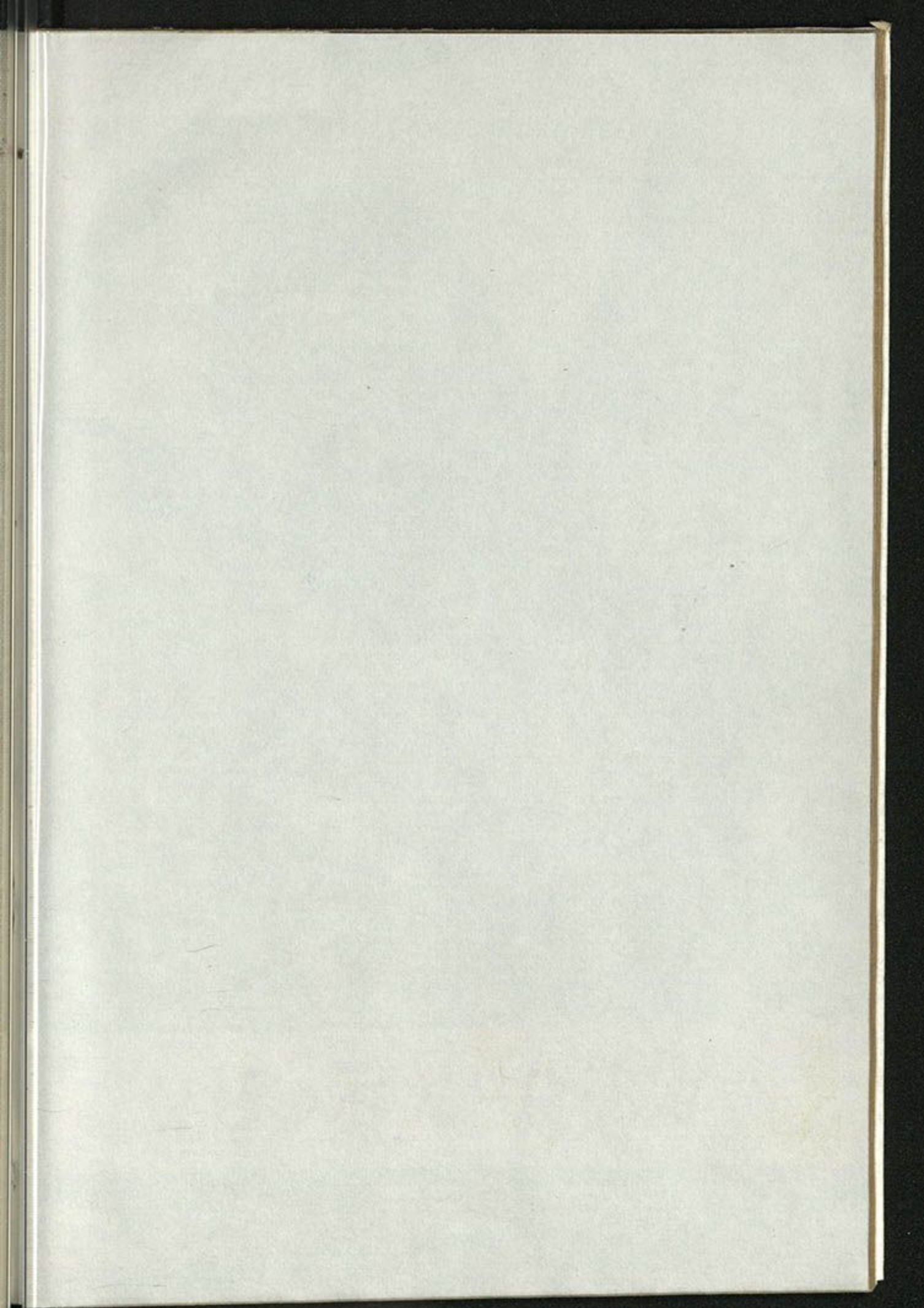

Ба 51487

51487

В Станиславі

ас
1148

Чырвоны сыцял

5.338

Staseuski, I. V.

Wr. 1025

Čyrvony sčjag. Nar ys.
Mensk-1930 god.

~~Розротах~~ Zeichen.
Die rote Fahne.
Skizze.
Minsk-1930.

Ба 51484

~~1080.1148~~

В. СТАШЭЎСКІ

1025

ЧЫРВОНЫ СЬЦЯГ

НАРЫС

~~Б 51484~~

Б 51487

Бел. сэдзень
1994 г.

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
М Е Н С К — 1930

25. 04. 2009

Заказ № 1022. 5.000 экз. (1½ арк.). Галоўлітбел № 1820.

Друкарня Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва

I

Мы хочам расказаць, як у глухім месцы на Віцебшчыне, у былым невялікім маёнтку аднаго былога пана ўзьняўся Чырвоны сьцяг, на якім было нязграбна, але ясна напісана: КОМУНА „ЧЫРВОНЫ СЬЦЯГ“.

Мы хочам расказаць, як нарадзілася гэта дзіця Кастрычніка, як яно гадалася і ў якім яно выглядзе цяпер. Мы ня будзем гаварыць пра адны сонечныя дні, пра тыя залатыя праменьні, якія атульвалі Чырвоны сьцяг, у прыродзе-ж рознае надвор'е. Мы раскажам і аб тэй нягодзе, аб тых хмарах, якія насоўваліся і гатовы былі неміласэрна зьмяць гэты сьцяг. Мы раскажам аб тых людзях, якія трымалі гэты сьцяг і горда трымаюць яго сёньня.

Быў 1919 год. Галодны год. І ў гэты год з усіх бакоў цягнуліся рукі катаў, каб сьціснуць за горла рэволюцыю, каб на касьцях рабочых і працоўнага сялянства савецкіх краін сьвяткаваць свой баль. О, гэта быў-бы страшэнна дзікі баль.

Голадна было.

Але гэта была мускулістая рэволюцыя — пролетарская. А гэта-ж сіла такая, якая добра ўмее змагацца з холадам і голадам. Гэта-ж рэволюцыя, якая прышла з дымных фабрык, з палітае потам зямлі і ў гэтым яе непамерная сіла. Ворагі ведаюць яе сілу, чуюць яе грозны поступ і таму гуртуюць свае сілы па ўсім сьвеце. Чорныя і белыя арлы ўзьлятаюць, каб лепей разгледзець раны маладога цела рэволюцыі, каб напіцца гарачае крыві. А колькі іх прытулілася і так сьцішка кідала свой драпежніцкі пагляд.

Пан Марка Піора прытуліўся ў Віцебску. У маёнтку засталіся былыя парабкі і спольшчыкі.

„Падзяліць-бы зямліцу. Ды толькі страшнавата. Пан-жа блізка тут.

І цень яго снуе ў парку, у садзе, па дварэ. Яшчэ-ж грымяць гарматы. „Добра-ж калі пераможам, а калі не?“

І думае селянін. Павольна думае селянін.

У гэты час непадалёчку ад маёнтку Даўгаполье пішацца пратакол № 1.

ПРОТОКОЛ № 1.

1919 года марта 26 дня. Мы, нижеподписавшиеся граждане Селищской волости, члены Российской партии большевиков, собравшись сего числа в им. Долгополье под председательством т. Н. Спиридонова, на основании инструкции ком. зем. решили

организовать в названном имении сельско-хозяйственную коммуну под названием „Красное знамя“. Для проведения в жизнь своего постановления об организации коммуны в законном порядке избираем из своей среды трех уполномоченных: тов. В. Никонова, Ив. Захарова и Ив. Купреева, о чем и составили настоящий протокол и расписываемся (дзесьць подпісаў).

З гэтага часу ў былы маёнтак пана Піоры зьяўляюцца новыя гаспадары. Парабкі і спольшчыкі спужаліся. Пажыўшы пад панскаю ласкаю, ім хацелася атрымаць уласны кавалачак зямлі. І пацягнулась большасьць з іх на абрэзкі, на хутаркі. А з суседніх вёсак бедната падае заявы аб залічэньні ў комуну і ў гэтым яны бачылі сапраўды адзіны выхад. Сапраўдныя дакуманты аб гэтым выразна сьведчаць. Вось невялікі памяты кавалачак паперы і на ім:

ЗАЯВЛЕНИЕ.

Селищенской волости дер. Чигрины Анны Ивановны Гашенкова проживает в настоящее время в. имения Долгополье вышивши была замуж за харковского гражданина который в 1913 году умер. При нашествии разных отрядов были заявления бросить местожительства, что я была вынождена бросить и поехать на родину. В настоящее время я брошена судьбой в безвыходное положенья. Прошу Комуну Красное Знамя принять меня и моих детей в вашу Арганизацию Наименование сем'и

Анна Ивановна рабочая 28 лет. Сын Андрей 12 лет. Доч Марья Мих. 10 лет. Сын Максим Мих. 6 лет.

А вось на яшчэ меншым кавалачку паперы, яшчэ больш нязграбнымі літарамі піша заяву ў тым-жа 1919 годзе сёнешні сакратар парт-ячэйкі Ермалай Кавалёў:

ЗАЯВЛЕНЬЯ ДЕР. ЗАУСПОЛ

Ермолай Тимофеева Ковалева.

Я Ермолай заявляю што я имею 4 души семейства С. их 1 нетрудоспособная мать имеет 40 лет сестра 14. брат 2 года и я заявитель имею 19 лет.

Мое имущественное состоянья

1 курица

1 петух. более никакого состоянья не имею кроме всего вышеупомянутого прошу всех коммунаров принять меня в вашу комуну.

Ермолай Ковалёў.

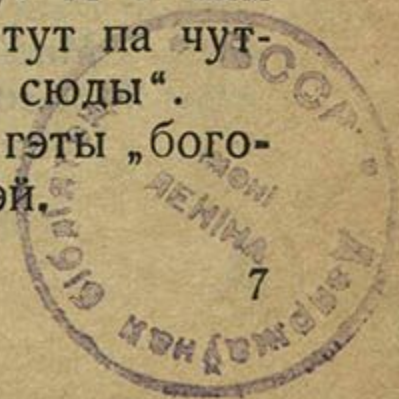
Парабак прышоў у комуну са ўсёй сваёй маемасьцю—певень і курыца. І то маці крыху ўпіралася, і Ермалай залічаны быў адзін, а пытаньне аб сям'і пакінута было адкрытым.

Сюды ў гэтым-жа годзе прышлі тры браты Фядотавы са сваёю маткаю. Гэта тыповая парабчанская сям'я. Дарослыя блакітнавокія хлопцы нясьмела паглядалі на новых членаў свае сям'і. Яны-ж толькі-толькі вызваліліся з-пад кулацкае „ласкі“. Усё жыцьцё па чужых хатах. У свае маткі яны былі гасьцямі. Бяспраўнае, безгалоснае жыцьцё зрабіла іх маўклівымі, задуменымі. А пра граматынасьць нечага і пытаць. „Гаравалі мы, галубок,—

расказвае старая маці,—усё па людзях, ды па людзях былі мае дзеці, сяк-так самі кідаліся і мяне падтрымлівалі. Маіх дзяцей ахвотна бралі ў службу, бо яны ціхія былі, слухаліся і стараліся“.

Сюды прышоў прыкметны сёння ў камуне сваёю сіваю барадою Марка Міхайлавіч Міхайлаў. З 7 гадоў пайшоў Марка ў „людзі“. Працаваў крыху і ў былога гаспадара маёнтку пана Піоры. Нарэшце, малады здаровы цясьляр едзе, пакідае вёску. Яго здаровыя рукі патрэбны шлісэльбургскім падрадчыкам. І Марка працуе ў арцелі, у якой было 70 чалавек. І вандруе Марка з аднаго пекла ў другое. Ад падрадчыка Ларывона Карпава на чатыры гады да Радзівона Савельлева, ад Радзівона Савельлева—на дзевяць гадоў на зямлярпальную машыну да падрадчыка Елшына. Далей тры гады на Ладаскім возеры, тры гады сторажам у школе і пасья да 1917 году працуе на парахавым заводзе. Старасьць агортвае Марку Міхайлавіча. „Дзяцей няма, жывем са старухаю ўдваіх. Сабралі крыху грошай. Думаю: укуплюся ў багадзельню. А вышла ня так. Вярнуўся ў сваю вёску, каб на зямлі дажыць веку. А з чым будзеш жыць на гэтай зямлі? А тут па чутках комуна стала. Мы і падаліся сюды“.

Якую работу выконвае ў камуне гэты „богодельный“ стары, мы скажам ніжэй.

Прышлі сюды некаторыя з кароваю, канём. Апрача маемасьці ўносілі паі грашыма. Пачалі працаваць. Елі аўсяныя лапухі, атрымалі крыху дапамогі ад камітэту беднаты і так паўгалодныя распачалі працу. Працавалі ўсе—і старыя і малыя. Працавалі дружна і жылі згодна. К 1923 году кмуна была забясьпечана рабочаю жывёлаю, каровамі і поўнасьцю хлебам.

А грамадзянская вайна не дае спакою. Чалавек 18 комунараў знаходзіцца на фронце. Між імі і комунарамі-земляробамі застаецца моцная сувязь. Выяжджае каторы на фронт, яны чым могуць дапамагаюць. Адпраўляецца група, яны знаходзяць сродкі каб сфотаграфавалі яе. Усе выдаткі, незалежна ад таго, на якую суму, аформляюцца па правілу:

СЧОТ. В КАССУ

*покуплено для Василия Дмитриевича рыбего
жиру 4 ф. уплочено 40 р. Соска резиновая 40р.
Уплочено за фотографическую карточку.
Атпровляющияся коммунисты на фронт 10 ру.*

Яюля 19. 1919 г.

Ефи Королев.

У 1920 годзе соскі даражэюць, але-ж дзецям нельга абыйсьціся бяз гэтае прылады:

РАСЬПІСКА.

*Мной. Е. Каралёвым куплено для коммуны
2 децкий соски уплочено 6000 шесть тысяч.
15 декабря 1920 г.*

Е. Королев.

Чытаем такія расьпіскі, комунары ўсьмі-
хаюцца.

— Не падумайце, што мы толькі соскі і
куплялі. Дзеці былі свае. Куплялі цялят, жа-
рабят. Паілі, гадавалі і выгадавалі.

Сьнежань 1920 году, гарачая пара грама-
дзянскае вайны, але сьнежань, як і ўсякі
сьнежань—пара ня цёплая. У чырвонаармей-
цаў не хапае абутку. Комуна атрымоўвае
лісты ад сваіх членаў—чырвонаармейцаў:

ЗАЯВЛЕНИЯ

От к-ца Ковалева Мифодия то прошу вас комунары
если возможно поддержать Тепломи вещами в особино-
сти валенцами вы сами знаете какое сейчас положения
Красной армий служить голой и Босом то прошу вас
если возможно

*вашь комунар
Мифоди Ковалёв.*

Тут дома як-небудзь, а чырвонаармейцам
памагчы трэба. І комуна памагала. К 1922 году
комуна цьвёрда стала на ногі. Ёсьць рад вы-
падкаў, калі да яе зварачаюцца за дапамогаю
сяляне. Ужо ў 1921 годзе мы сустракаем та-
кога роду заяву:

*гр. деревня Кисели Селищанской волости
Николай Терентьев нуждаюс хлебом в днев-
ном пропитаний. Прошу оказать содействия
Так как не могу некто не продает дайте
сколько вам возможно иржи в долг до нова
которою обязуюс уплатить в указанный вами
срок.*

Мы магли-б прывесці цэлы рад вельмі цікавых дакумантаў, няскладна напісаных сваяасаблівымі каракулькамі-літарамі, якія выразна паказваюць, хто стаў гаспадаром былое панскае зямліцы. Пісала зморшчаная нязграбная рука прыдушанага цемрай мінуўшчыны. А колькі маўклівых подпісаў: „а за яго няграмаднага“ і г. д. Гэта подпісы не пад судовым пратаколам земскага начальніка, а пад заяваю: „прашу залічыць мяне ў комуну „Чырвоны Сьцяг“. Гісторыя соцыялістычнага грамадства ня раз будзе цытаваць гэтыя дакуманты; мы-ж у сёнешні дзень маем мажлівасьць бачыць і гаварыць з аўтарамі, непасрэднымі творцамі комуні і таму найбольш цікава паслухаць іх жывое слова.

— Да 1922 году ішло ўсё добра. Комуна была забяспечана рабочаю жывёлаю, каровамі і поўнасьцю хлеба. Пачалося накапленне паёў. Тыя, якія ўнеслі большы пай і былі многасямейнымі, узбагаціліся. А пай ішлі на душу. Дык вось так паступова, але выразна пачалі ў комуне вызначацца багацейшыя і бяднейшыя. Кіруючая групка комунараў пачала крыху зазнавацца, і гэта прывяло да таго, што вясною 1923 году ўтварылася група „опозыцыянэраў“.

13 мая 1923 году склікаецца сход комуні, на якім разглядаецца пытаньне ўнутранага распарадку комуні „в связи и применительно

предложенной инструкции коммунаркомом Никонным". Тут гаварылася аб уплыве НЭП'у на эаонамічнае разьвіцьцё гаспадаркі і на ўнутраны парадак у комуне, узаемаадносінах комунараў, аб эаонамічным становішчы дзяржавы, аб значэньні сельскагаспадарчых орга-

Група старэйшых комунараў.

нізацый і якімі яны павінны быць. Адным словам, гэта была парляманцкая прамова. Распачаліся гарачыя спрэчкі.

Пратакол гэтага сходу выразна кажа аб тым, што тут выявілася групка „хутаран“, якая пастанавіла хадайнічаць аб перадачы зямлі з дзяржаўнае маемасьці ў працоўнае карыстаньне для разьбіўкі на хутары.

Сакратар савету ўнёс прапанову: галасаваць паімённа. Ад паімённага галасавання адмовіліся, „каб захаваць свой сапраўдны хутарскі твар“. На гэтым-жа сходзе савет комуны прапанаваў выключыць пяць чалавек. Агульны сход гэтак прапановы не падтрымаў.

На другі дзень адбылося пасяджэнне савету, на якім разглядалася— становішча ў сувязі са сходам 13-V.

Асабліва бурны быў сход 16 мая. Адзін прыціснуты „опозыцыянэр“ заяўляе: „Я виноват и не виноват. В моей голове революция. Определенной политики не имею. Агитации не веду и прошу оставить в коммуне на испытание“. Другога выключаюць за п'янства і іншыя грашкі.

12 чэрвеня савет збіраецца і дае характарыстыку гэтай групе з мэтай іх выключэння. 14 чэрвеня спецыяльная камісія ў складзе прадстаўнікоў „Віцукома, Губзу, Уисполкома, Узу, Сельхозсоюза“ вынесла пастанову: выключыць 4-х чалавек хутаран.

Гэта была цвёрдая пастанова з мэтай аздаўленьня комуны. Тут вельмі цікавымі зьяўляюцца адносіны масы, якая ніколі ня думала аб хутарох і якая некаторым чынам падтрымлівала групу „хутаранцаў“. На гэта комунары даюць ясны адказ: былі такія, якія прышлі ў комуны, каб раскідаць яе і падзяліць зямлю, але ў змаганні з гэтай групаю

праўленьне само нарабіла блытаніны. Яно крыху зазналася і пачало заціскаць, гэта значыць слухай іх і маўчы. Добра-ж, калі добра робіцца, а калі ня добра, дык-жа чалавеку хочацца сказаць. Дарма, што вы разумныя, але-ж, паслухайце і нас дурнейшых.

Кіраўнікі адчулі настрой масы. Яны шукаюць выхаду, а багацейшыя—багацьця. Цеснавата тут. На Украіне добрая зямля. Давайце перабірацца туды. Там дык пажывем. І вось 12 жніўня 1923 году нарада з 18 чалавек комунараў рашае паслаць на Украіну разведчыка. 12 сьнежня 1923 г. разведчык дакладвае, што Елісаветградзкі трэст здае ім у арэнду зямлю і хоча пяць тысяч золатам. Выносіцца пастанова: прадаць усё і выехаць поўным складам комуны.

Усе былі згодны выяжджаць, але калі дайшло да справы, дык тут і выявіўся ў некастрых кіраўнікоў і асабліва тых, хто меў таўсьцейшую кішэню.

Навошта цягаць з сабою беднату, навошта гэты клопат? Давайце ўстанавім цьвёрды пай. І ўстанавілі такі пай, што бедната і ня рыпайся. І падзяліліся на ад'яжджаючых і неад'яжджаючых і фактычна на багацейшых і бядняйшых.

Багацейшыя рыхтуюцца да ад'езду. Сьняцца ім шырокія стэпавыя прасторы, чорная тлустая зямля, белы пшанічны хлеб і да хлеба.

Зьбіраецца гэтая група, абмяркоўвае, вырашае, вярбуе да сябе багацейшых з вёсак, падбірае сабе патрэбных людзей і напрудвесні 1924 году, калі птушкі зварачаюцца з выраю, група комунараў зьбіраецца ў цёплую краіну.

Але ўсяго-ж не павязеш, і пачалася распрадажа. Прадавалі ўсё—і коні, і каровы, і розную хатнюю маемасьць і нават гной. Гуляюць „украінцы“.

„Ну, значыць, ляснула комунія“—пайшло па вёсках. І вочы многіх зарыліся на васьмідзесяцінны сад і густы ліпавы парк. Злосны вецер тузае чырвоны сьцяг, і ён неяк неспакойна разьвіваецца.

Неспакойна шуміць вадзяны млынок коммуны.

Неспакойна на сэрцы тых комунараў, якія застаюцца.

— Што робіцца—цяжка разабраць. Каб яны так куды ад'яжджалі, мы-б яшчэ што-небудзь намерваліся рабіць, а то-ж, бачыце, яны едуць на Украіну, каб там заснаваць комуну, так што цяжка нам было супярэчыць. Ды і знаёмства ў іх было і ў воласьці, і ў павеце. Але ўсё такі і ім мусіць сказана было, каб яны, думаючы аб новай комуне, не раскідалі і старое. Падгаварваючы кампаньёнаў сабе, яны „клапаціліся“ і аб нас. Угаварвалі аднаго селяніна, каб ён увайшоў у нашу

комуна, а ў гэтага селяніна было 40 дзесяцін зямлі і многа рознае жывёлы, каб такім чынам папоўніць выпаражненую торбу.

Неспакойна шумеў вадзяны млынок.

Сабралася туды бедната і пачала думаць ды меркаваць, як і да чаго прылажыць свае думкі. На 253 дзесяціны зямлі засталася 8 коняў і 6 кароў, ды нас сямействаў 8. Што рабіць, як трымацца?

Там больш граматныя, больш спрытныя, а тут застаюцца няграматныя, нясьмелыя.

Быў сакавік месяц.

Сонца падсмальвала белую сьнежную коўдру. Уздымаліся грудзі невялічкае рэчкі. Трашчаў лёд. На млынок прыбывала вада. Гучней пачала гаманіць турбіна... шуміць, шуміць вадзяны млынок...

— Э, што тут тужыць, зямля ёсьць, сонца ёсьць, дабавіць яшчэ рабочыя рукі і будзем жыць. Комуна „Чырвоны Сьцяг“ будзе жыць!

П а в а р о т.

З групы ад'яжджаючых вылучыўся Іван Захараў.

— Я не паеду. Калі вы згодны, каб я застаўся, я не паеду.

— Заставайся,—адказалі комунары, і Іван Захараў стаў на чале комуны. Разьвіталіся з „украінцамі“ і ўзяліся за працу. Хутка

сям'я комунараў пачала зноў павялічвацца. Дасталі тысячу рублёў крэдыту і пачалі купляць цялят, жарабят. Кароў і коняў крыху дабавілі новыя комунары. Зноў павесялела ў комуне.

Дасталі яшчэ крэдыту і распачалі пабудову кватэр. Насупраць аднапавярховага, нізкага, з тоўстымі нязграбнымі колёнамі плюшкінскага дому вырас трохпавярховы драўляны дом—кватэры. На млыне паставілі пільню.

— Неяк весялей нам стала.

Гэтая маленькая „індустрыя“ весяліла комунараў. Кожны год даваў прыплод і ў хляве: засталіся ў 1924 годзе з 8 каровамі, у 1925 годзе стала 21 штука, у 1926—40. На другі-ж год свайго абнаўленьня—1925 г.—комуна ўдзельнічае на раённай сельска-гаспадарчай выстаўцы і атрымлівае ад Наркамзему ганаровы дыплём. У 1926 годзе комуна атрымлівае два дыплёмы першае ступені: адзін за экспанаты жывёлагадоўлі і карань-плодаў.

Даходзяць чуткі да комунараў-„украінцаў“, што комуна „Чырвоны Сьцяг“ ня схілілася, а горда разьвіваецца. Некаторыя прыслалі заявы з просьбай прыняць іх зноў.

1925—26 годы былі ў жыцьці комуны новым паваротам. У гэты час уздымаецца гаспадарка і вядзецца самае рашучае змаганьне за парадак, за дысцыпліну.

Кажуць, што гаршкі не сьвятыя лепяць. Трэба сказаць, што і новую соцыялістычную гаспадарку ствараюць людзі і што ў найлепшага комунара знойдзеца той ці іншы недахоп, альбо, як Кажуць, грашок. І вось жыцьцё гэтай камуны надзвычайна яскрава паказвае, як ва ўмовах колектыўнае працы, новага бытавога ўкладу жыцьця перавыхоўваюцца людзі.

У пратаколах мы сустракаем самыя шчырыя прызнаньні, раскаяньні таго ці іншага пакаранага. Комуна жорстка змагалася з п'янствам і яшчэ больш жорстка з выпадкамі, праўда, вельмі рэдкімі, крадзяжу. Яна чула адносілася да тых, хто раскайваўся. Ёх пакідалі ў камуне ўмоўна з правам пазбаўленьня голасу на сходах на год, два і тры. Яркім прыкладам перавыхаваньня можа быць былы чырвонаармеец Кавалёў М. Малады хлопец, з неўсталяваным характарам, у першыя гады 1920—24—часта хістаўся, мажліва, падпадаў пад дрэнны ўплыў сынкаў вакольнага кулацтва вёскі, часта выпіваў і ў выніку ўсяго гэтага стаў на дрэнную сьцежку. Комунары ўлічылі ўсе абставіны, яго маладосьць і 18-ІІ 1924 году ўзялі ад яго падпіску: „Я признаю себя виноватым, обещаюсь впредь быть честным, аккуратным, бережливым и выполнять все распоряжения беспрекословно“ На сёнешні дзень гэты таварыш зьяўляецца

акуратным комунарам і актыўна працуе па заданьнях парт'ячэйкі.

У 1927 годзе на справаздачным сходзе сур'ёзна ставіцца пытаньне культурна-асьветнае работы. Лаянка, якою так шырока карыстаецца дзікая вёска, у комуне лічыцца недапушчальнай.

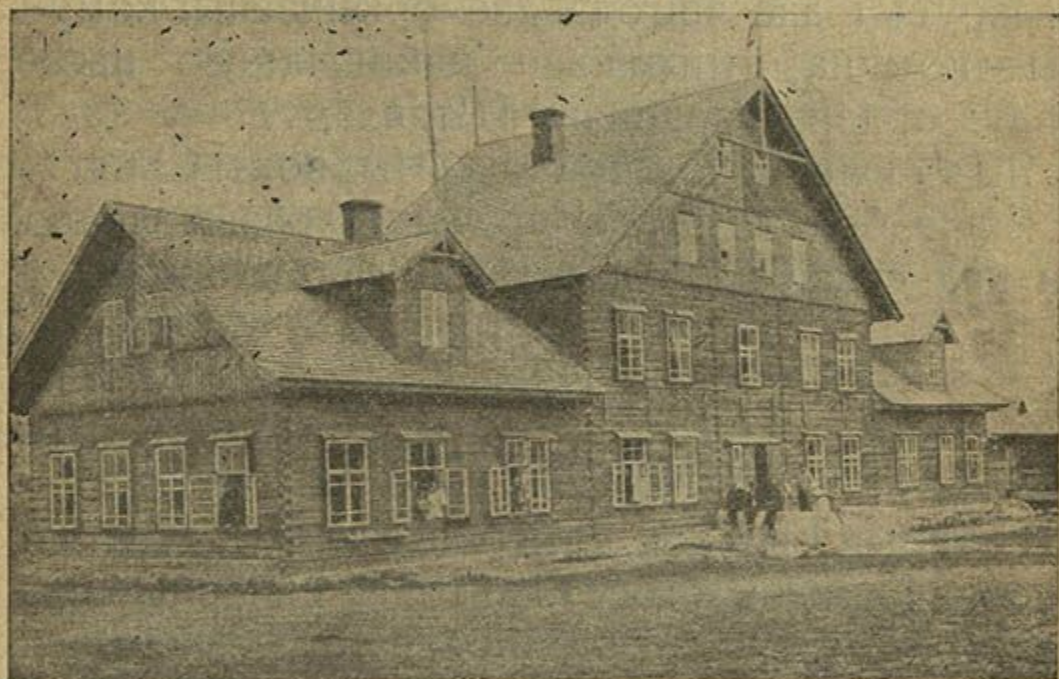
— Добра вёў гаспадарку старшыня Захараў, а пасьяя занадта пасябраваўся з рускай горкай. Ну, мы тады і папрасілі яго выехаць ад нас, бо відаць, што дзе выпіўка, там добрага ня будзе.— Выбралі новага старшыню Абулевіча. Спрытны чалавек, але гэты спрыт ён накіроўваў ня ў добры бок. Ссадзілі і яго,— так расказваюць тыя комунары, якія зусім бездапаможнымі выглядалі ў 1924 годзе і якія на сёнешні дзень выраслі і ясна ўяляюць далейшы шлях жыцьця комуні.

Многія няграмаатныя падвучыліся, многія навучыліся рамяству. Няграмаатны Пятро Фядотаў, хоць яшчэ нязграбна і павольна, але вялікімі літарамі выводзіць сваё прозьвішча пад пратаколам і зусім спрытна кіруе рулём трактара. У комуне навучыўся і цяпер ён за трактарыстага.

„Чырвоны Сьцяг“ уздымаецца вышэй.

Комуна „Чырвоны Сьцяг“ у далейшым сваім жыцьці адмаўляецца ад накапленьня паёў, яна зьнішчае іх, абвяшчае ўсю маемасьць агульна-

комунальнай і ўводзіць роўную аплату працы. Гэта мела станоўчыя бакі ў жыцці комун, але дзякуючы гэтаму не асабліва доўга за-трымліваліся кваліфікаваныя рабочыя, як ка-валі, сьлесары ды іншыя.

Новы кватэрны будынак.

К 1927 году коммуна ўзрасла, падняла сваю гаспадарку, сваю сьвядомасьць, аўторытэт сярод вакольнага насельніцтва і мы прыкмячаем зусім іншыя адносіны з боку апошняга. Вакольнае насельніцтва ўбачыла перад сабою сур'ёзную і вельмі цікавую сельска-гаспадарчую організацыю. Коммуна становіцца шко-лаю новага грамадзтва. Коммунары разумеюць

78159

сваю ролю і з кожным годам усё больш і больш падцягваюцца.

У 1927—28 гадох яны ўдзельнічаюць на розных выстаўках, конкурсах і атрымліваюць дыплёмы.

У 1929 годзе—у дзесяцігодзьдзе Савецкай Беларусі і дзесяцігодзьдзе арганізацыі камуны—комуна атрымлівае найвялікшую нагараду: ордэн Чырвонага Штандару.

Яшчэ вышэй уздымаецца „Чырвоны Сьцяг“.

Яшчэ больш горда, урачыста разьвіваецца ён над сядзібамі і палеткамі глухіх вёсак.

II

3 майго дзеньніка.

Станцыя Гарадок, Віцебскае акругі. Тут-жа і горад Гарадок, былы павятовы, цяпер раённы цэнтр. У габінэце старшыні РВК сабраліся старшыні сельсаветаў. Тут абгаварваюцца ўсе няяснасьці, непаразуменьні, якія трапляюцца ў рабоце на мясцох. Тут-жа прадстаўнік ашчадкасы інфармуе аб тым, як праходзіць мясечнік. Старшыня РВК дае тлумачэньне, што мясечнік ашчадкасы не другарадная работа, а што гэтае пытаньне цесна, неразрыўна звязана з правядзеньнем колектывізацыі, сродкі патрэбны, як ніколі, і несваячасовы ўлік іх можа дрэнна адбіцца на пасьпяховай рабоце колектывізацыі. Выясняецца, што

начальнік аднаго паштовага аддзяленьня не выдае кніжак і такім чынам у гэтым вучастку затрымліваецца вярбоўка ўкладчыкаў.

Звоніць тэлефон. Дайце тлумачэньне. Даецца нейкі блытаны адказ. Перадаецца справа пракурору.

Праз паўгадзіны мае быць нарада старшынь сельсаветаў і старшынь комун.

У канцылярыі машыністка выстуквае рапарт пасеўнага штабу. У рэдакцыю накіроўваецца тэлеграма. Напісана яна на лістку блёк-нота, і, як звычайна, служачым—прыёмшчыкам тэлеграм яна наклеіваецца на блянк, і ўсё. Для служачага Гарадоцкае пошты гэта была навіна:

— Это что такое? это наверно не сюда?

— Не, сюды,—адказваю.

— Как, ведь это-ж не телеграмма?

— Па-мойму, дык гэта тэлеграма, ды нават пасеўная.

Другі служачы, які сядзеў побач, натапырыў вушы. Гэты першы падносіць яму:—Я с такімі не сустрачаўся.—Чытаюць удвух. „А, это по-белорусски“.

— Гэта тэлеграма, наклеіце на блянк,—заўважыў другі служачы. І першы, ніякава паціснуўшы плячыма, пачаў прымаць. Тэлеграма была на тры рублі з капейкамі, і прымаў ён яе добрае поўгадзіны. Ён некалькі разоў адкладваў на шчотах, пасля запісаў на

блянку лік слоў, тады зноў адкладваў на шчотах. Даваў з пяцёркі рэшту і зноў разоў тры падлічваў. На другі дзень мне давялося купляць дзье адкрыткі і тры дзесяцікапечныя маркі, і ён таксама некалькі разоў бразгаў кружочкамі шчотаў і вылічаў, колькі належыць з мяне і колькі мне належыць з рубля рэшты. Спачатку мне здалося, што гэта ён такі „ўважны“ толькі са мною, аж далей аказалася, што ў яго наогул такі тэмп. Тэмп, які выпрацаваны не адным годам службы на пошце. А чалавек яшчэ сярэдніх гадоў, і вось ніякая-ж сіла не парушыць яго такога тэмпу. Нэрвуецца публіка, пазіраючы на яго марудзтва, а ён сабе ўсьміхаецца ў вусы і думае: „гэта яны ад колектывізацыі“. Ну, а за такія надпісы ў таксе на бандэролі: „з дукованымі вытворамі“, „з пасчыкамі тавараў“, дык вядома, што ніхто душою богу не вінаваты. Ужо колькі гадоў пошта займаецца рознымі „вытворамі“.

Едзем у комуну „Чырвоны Сьцяг“. У вячэрнім змроку вырысоўваюцца высокія дрэвы і будынкi.

У варотах сустракае з паляўнічаю стрэльбаю вартавы.

Налева ў белым мураваным будынку бліскаюць агні. Гэта сталоўка. А з правага боку—вялічэзны трохпавярховы будынак.

— А гэта кватэры. Тутака і кантора.

Кантора зачынена. Мы адчыняем першыя, якія нам трапіліся, дзьверы і ўваходзім у кватэру аднаго комунара.

Сымпатычны гаспадар кватэры, шавец Фядотаў, запрашае нас разьдзеца, абагрэца. Мы крыху патупалі і выходзім на двор, каб паглядзець на агульны выгляд сядзібы і яшчэ наведаць адну, другую кватэры. Заходжу якраз туды, дзе коопэрацыйная камісія разьмяркоўвае адно што атрыманую мануфактуру. Тут адна комунарка старанна дамагаецца спадніцы ў клетачку. Ёй тлумачаць, што гэтая матэрыя вызначана другой сям'і, але яна дамагаецца і перамагае.

У другім пакоі сядзелі на лаўках пажылыя мужчыны і спакойна гутарылі. Адзін з іх — каваль, які адно што ўвайшоў у комуну, а два старыя выконваюць розныя работы па сэзону.

— Цяпер мы даглядаем скаціну, падвозім, значыць, харчы, а ўжо рэжуць буракі, сечку і даюць другія. Мы толькі возім. А то бывае пілуеш дровы. Бывае, што месяц ня вылазім з пілы. Ну, а ўлетку каторы пасе, а каторы капаецца ў садзе. Работы хапае. Працуем добра, бо гэта-ж для саміх нас. Ня ведаем толькі, як будзе з тымі, што далучаюцца да нас. Некаторыя, дык гультаяць. Абагулілі скаціну, трэба рабіць кармушкі, каб па правілу было, а ён, другі, ляжыць на

печы і пшапрашам... псуе паветра. Ну, мы самі хадзілі рабіць кармушкі, паказалі, як і што, ну, а далей варушэцця самі.

— Нічога, мы іх падкруцім,—адказвае другі.

Званок.

Гэта на вячэру. Я зварачаюся на „сваю“ кватэру.

— Пойдзём вячэраць, — запрашае мяне т. Фядотаў. Яго 3-х і 5-гадовыя сыны з вушамі ўлазяць у будзёнаўкі, і мы ўчатырох накіроўваемся ў сталоўку. За вялікім сталом сядзелі пераважна старэйшыя ўзростам комунары. У баку за невялікім столікам сядзелі „самастойныя“ 3-х—8-гадовыя комунары. У другім пакоі пераважна жанчыны з дзецьмі. Міскі ва ўсіх роўныя. Ва ўсіх малако з тварогам. Я займаю месца пасярод старэйшых. Ставяць мне міску і ніякіх квіткаў ня пытыюць.

— А каму-ж плаціць?—пытаюся.

— Ды што тут, вось еж на здароўе. У нас прыезджых па 20 чалавек у дзень палуднуюць, альбо вячэраюць і такое моды, каб плаціць, у нас яшчэ не заведзена.

— Дык-жа гэта многа абыходзіцца вам?

— Ды яно, калі палічыць усё, дык і ня мала. Была пастанова, каб з прыезджых браць крыху плату, але так яшчэ не адважваемся.

Тымчасам некаторыя з маіх суседзяў ужо спаражнілі свае міскі і заказалі дабаўку. Пакідалі стол усе добра пад'еўшы. Мае ўжо

знаёмыя „будзёнаўцы“ так напругаліся малака з тварагом, што тузамі пайшлі дахаты.

Сівабароды 75-гадовы Марка Міхайлавіч зварачае на сябе ўвагу кожнага прыезджага чалавека. Я набліжаюся да яго. І распачынаем гутарку. Тут-жа сабралася групка комунараў, і мы слухаем яго многагадовы жыцьцёвы шлях. Падышло некалькі жанчын.

— А вось гэта мая старуха,—знаёміць Марка Міхайлавіч, паказваючы пальцам на адну жанчыну. Яна, як відаць, не асабліва задаволена тым, што яе муж занадта раздабарвае, тым больш, што нейкі невядомы чалавек гутарыць з ім, ды сёе-тое запісвае. Але Марка Міхайлавіч любіць пагаварыць, і ёй ніяк не ўдаецца выцягнуць яго дахаты. А тут падварнуліся два дактары з Віцебску.

— Не разыходзьцеся,—абвяшчае адзін з комунараў,—ну, вось прыезджыя таварышы прачытаюць лекцыю.

Слухаем: „в воздухе носятяся микроскопические существа... необходимо уберегать себя от пыли... наша кожа имеет определенную работу—регулирует температуру, выделяет пот і т. д... а потому одежда, которая имеет непосредственное соприкосновение с нашим телом, должна иметь надлежащую чистоту... белье менять два раза в неделю“ і г. д. Вось да гэтага „белья“ лекцыя—туман, а тут жанчыны зразумелі і замахалі рукамі.

Перайшлі на сухоты: „спертый воздух вредный, открывайте форточки, туберкулез в Швейцарии лечат холодом“. Я раблю заўвагу, што здаецца ў падмаскоўных санаторыях таксама практыкуецца такое лячэньне. Тут адзін стары незадаволен паглядзеў і на мяне.

— Знаем, як іх там лечаць. Чуў я, як у Кітаі лечаць старых, значыць, высякаюць у лёдзе карыта, кладут яго туды і канец яму там. А вы холадам лячыць...—сказаў стары і пачаў набіваць сваю люльку.

Дайшло да чыраў: „они образуются от загрязнения, необходимо обращаться к врачу“.

— А ў мяне іх было трыццаць тры,—зноў адазваўся гэты стары.

— А чаму? Папсавалася, значыць, кроў. Сышло, значыць, непатрэбная, і ўсё стала гладка і ні да якога доктара я не хадзіў.

На дапамогу асноўнаму дакладчыку выступае другі доктар, здаецца, вэтэрынарны, і гутарка ідзе далей.

Бясспрэчна, уся гэта работа вельмі карысная, адно толькі шкада, што мова ў дактароў занадта акадэмічная, і добрая палова добрых слоў круціцца вакол слухачоў, зусім не закранае іх і вылятае ў комін.

А сёмай гадзіне раніцы далі званок на сьнеданьне. Мае гаспадары ўжо на нагах. Маладыя „будзёнаўцы“ тупалі каля тапчана,

на якім я спаў і нясьмела паглядалі на мяне. Гаспадыня даўно ўстала. Яе абавязкі даіць кароў і яна ўжо да гэтае пары падаіла. Мы ўчатырох накіроўваемся ў сталоўку. На сталі чай, хлеб. Жанчыны разносяць па куску сьвежага масла. Чай салодкі, пі колькі хочаш.

Тут я пазнаёміўся з тым комунарам, які зьявіўся ў комуну з аднэй курыцай і пеўнем. Гэта—Ермалай Кавалёў, якога звычайна ўсе завуць Ярмак. Ён цяпер сакратар парт'ячэйкі. Мы дагаварваемся і ідзем аглядаць комуну.

На дварэ пад шофаю і каля шофы ў кучу звалены розны інвэнтар. Тут малатарні, арфы, косы, драбіны, сані, каламажкі і інш. Што такое, чаму ў такім непарадку?

— А гэта-ж цяпер падвозілі да нас новаўступіўшыя ў комуну, а вось гэтыя шарабанчыкі, драбіны, малатаранькі раскулачаных. Кожны дзень прывозяць і так—у кучу. Крыху вальней стане, прыбавіцца народу, дык разьбярэм і кожную прыладу паставім на сваё месца. А нашы машыны вось у гэтым памяшканьні. Ёх тут хапае.

І сапраўды кідаецца ў вочы многа розных машын. Комуна кожны год набывала што-небудзь новенькае і такім чынам забясьпечыла сябе з лішкамі. У канцы вялікага сьвірна над дзьвярыма белая дошчачка з надпісам: „трактарнае аддзяленьне“. Само памяшканьне кажа за тое, што гэтае аддзяленьне можа

зьмясьціць адзін трактар. Ды на 253 дзесяціны здаецца больш і ня трэба. Расчыняем дзьверы сьвірна. Кідаецца ў вочы гара мяшкоў.

— А гэта мука. Мы зрабілі запас, бо вось у такую пару зімы звычайна на наш млынок не хапае вады, і ён стаіць. Пойдзе сьнег, пойдзе і млын. Заходзім у другія дзьверы. Тут жанчыны ачышчаюць насеньне. У вялізных засеках розная збажына. Насеньня хопіць.

На водшыбе вялікае гумно. У ім зьмяшчаецца вялікая паравае малатарня, „падарунак“ комунараў з Украіны. Гісторыя гэтай малатарні не асабліва вясёлая. Быў у комуне старшыня Абулевіч, дык вось захацелася яму паехаць на Украіну, да тых комунараў, што выехалі ў 1924 годзе. Тая комуна таксама носіць назву „Чырвоны Сьцяг“.

— Прывязу,—кажа Абулевіч,—белае першасортнае мукі, хопіць і сябе і людзям добрым можна будзе прадаць.

Вярнуўся старшыня, чакаюць комунары мукі, а яе няма і няма.

— Так што вышла замінка,—пішуць адтуль,—мукі даць ня можам. Бярэце, калі хочаце, добрую малатарню і добрага жарабка.

Абулевіч зноў едзе на Украіну. Яму савет даручае: калі патрэбна будзе заплаціць звыш 1000 рублёў, дык паведамі тэлеграмай. Ён жа плаціць 2100 руб. ды яшчэ няўстойкі 500 р. Дзесьці атрымоўвае 120 руб. процанты за

карыстаньне капіталам і, прыехаўшы ў кому-
ну, паказвае, што атрымаў 51 руб.

Пасьля таго як комунары ўзялі старшыню ў пераплёт, выявілася простая штука. Абулевіч ездзіў не адзін, а са Сьпірыдонавым, які раней прымаў удзел у арганізацыі комуны і цяпер быў у Віцебеку нейкім сельскагаспадарчым работнікам. Гэты-ж самы Сьпірыдонаў паказаў, што Абулевіч пры ім атрымаў не 51, а 120 руб. проц. Тады Абулевіч раскрывае карты:—гэтыя грошы я атрымаў, але мы іх з кампаніяй у Віцебску прапілі і з усім гэтым мяне абдурыву Сьпірыдонаў.

— Спрытны чалавек Абулевіч, але пачаў муціць. Ну, мы яго выставілі. Крыху не шанцуе нам на кіраўнікоў. Выбіраем, спачатку працуе добра. Глядзіш, пачаў выпіваць. А дзе выпіўка, там быць ня можа, каб усё было чыста,—вось так гаворыць маса комуны.

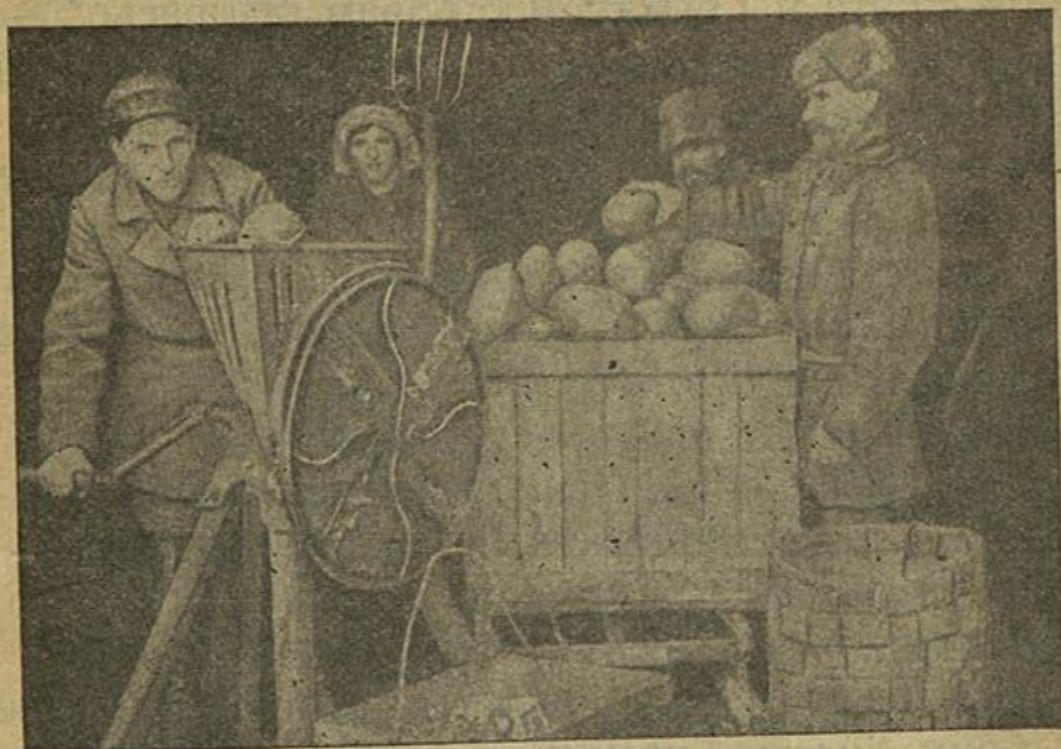
Недалёка ад гумна, на ўзгорку выстраена новая сушня для лёну. Гэта не вясковая маленькая курадымная сушня. Гэта вялікае з вокнамі памяшканьне. Гэта частка вялікага будынку, у якім стаіць машына - церніца. Печ у сушні ўнізе і выходзіць наверх крыху вышэй зямлі. На ёй сядзяць тры старыя і пакурваюць. Над галовамі густа настаўлены лён. Высахне, тады праз вялікія дзьверы выносяць яго ў памяшканьне, дзе стаіць машына-церніца, злучаюць пасам з тракта-

рам, які на гэты час таксама тут стаіць, і пасыпалася кастрыца. І скоры і танна абыходзіцца гэтая апрацоўка.

А ў вёсцы ў маленькіх сушаньках гэта „музыка“ каштуе ня танна. Рэдка каторы гаспадар упраўляецца за адзін дзень. У каго больш лёну, дык цягнецца па 3—4 дні. Запрашаюцца трэлі. Да досьвітку паліць гаспадыня ў печы. Варыцца бараніна, пякуцца блінцы. Дрэнна пачаставаць трэляў—ганьба для гаспадыні, перамелюць у сушні языкамі. З усіх жыл пнецца, каб найлепш пачаставаць. І вось труць. Ляскаюць языкамі церніцы, сыплецца кастрыца, ляскаюць языкамі трэлі. Усіх перабяруць. Бывае, каторую з маладзеішых да сьлёз давядуць. Здаецца, нідзе і ніколі так не разьвязваюцца жаночыя языкі, як у вясковых сушнях. Звычайна лён труць увосень і часта, калі бывае набор навабранцаў. Падыдуць навабранцы, ну, тагды не сярдуі гаспадыня. Перавернуць усе церніцы. Насыплюць маладухам кастрыцы. Але калі і пападзецца каторы навабранец, дык і яму мала ня будзе, ідзі дадому, скідай штаны і вытрасай кастрыцу.

Мы падышлі да стайні. Гэта не асабліва вялікі драўляны будынак, але ў сярэдзіне ён мае абсталяваньне добрае. Вялікі калідор падзяляе памяшканьне на дзьве часткі. Кожны конь мае сваё імя і сваю кватэру. Усюды падлога.

Вось красун комуны—вараны жарабец „Май“. Ня кожны з комунараў, асабліва з жанчын, згодзіцца на ім ехаць. Старшы конюх, старэйшы комунар Мікола Фядотаў, лёгенька пахлопвае яго і кажа:—ён у нас хворанькі, залазуе. Гэты конюх нязьменна

Абора. Рэжуць буракі.

працуе адзінаццаць гадоў. Яго кватэра насупраць стайні, ён сьпіць і чуе, як хрумаюць коні, а чуць грукне, Фядотаў у момант зьяўляецца ў стайню. Ён так здружыўся са сваімі чацьвераногімі прыцелямі, што калі-б яго разлучыць, чалавек мог-бы захварэць.

— У нас добры конюх,—кажуць комунары.

Побач не асабліва добра абсталяваны, але даволі вялікі сьвінарнік. Добрыя сьвіньні і нямала іх тут.

Некалькі асобна стаіць старая абора. Тут 46 дойных кароў. Маладняк у другім месцы. Наверсе хлява машынкаю рэжуць буракі.

— Гэта мы рыхтуем каровам „лампасье“, — жартуе адзін рабочы. І сапраўды нарэзаныя буракі маюць выгляд буйнага монпасье.

— Старая наша абора, але на лета будзе скончана новая.

За стайню відаць чырвоная мураванка. Сьцены выведзены вышэй вакон. Сёлета не пасьпелі скончыць.

— А цэглу адкуль бралі?

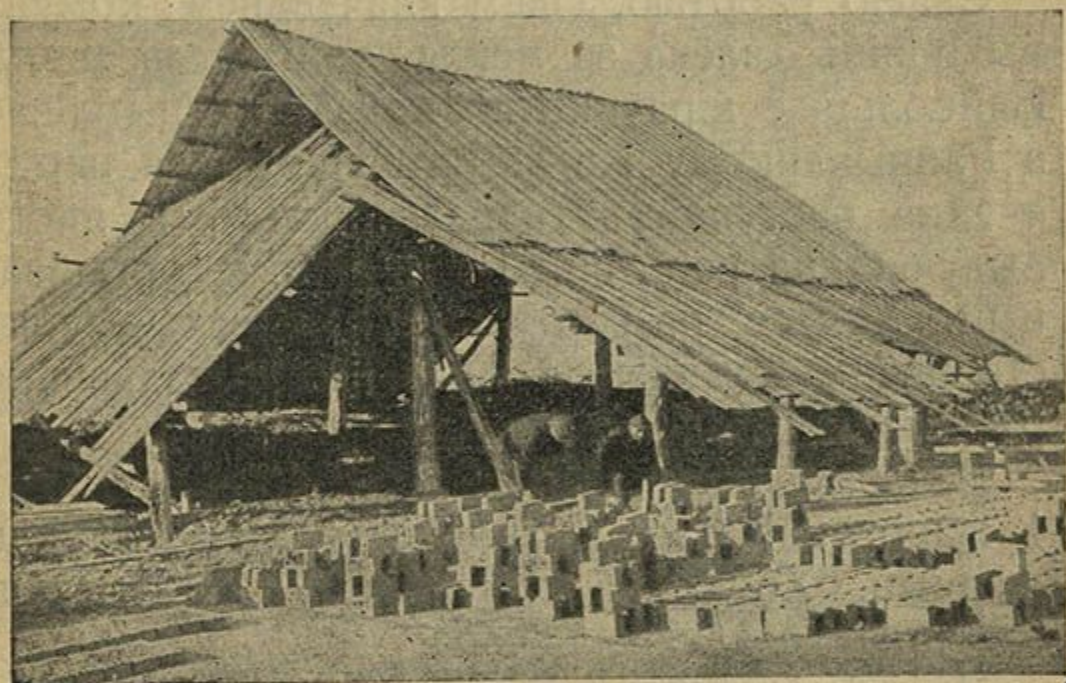
— Самі рабілі. Здаравенны каменны падмурак, тоўстыя цягляныя сьцены паказваюць, што гэтая будыніна дорага каштуе, ды моці патрэбна было такую таўшчэнь рабіць.

— Так, можна было выстраіць добрую абору інакш крыху робячы, — згаджаюцца комунары, але няхай будзе адна, як паказальная, а цяпер-жа нам прыдзецца яшчэ многа будаваць, дык мы думаем рабіць у цагляныя слупы.

Няпрыкметна наблізілася гадзіна дня. Званок на полудзень. У мяне ўжо многа знаёмых, яны распытваюць, як мне падабаецца іх гаспадарка, я распытваю, што кожны з іх рабіў.

Кожнаму падаецца міска гарачае тлустае з мясам капусты. І на другое—каша з мас-лам. Дабаўкі колькі хочаш. Простая страва, сытная, здаровая.

Пасьля полудню кожны зноў ідзе на сваю работу. Зімовая работа даволі павольная, але ўсё павінна быць зроблена ў сваю пару.

Цагельня комуны.

На двор адна за адной узяжджаюць і выяжджаюць фурманкі. Тут і вакольнае сялянства—новыя колгасьнікі прыяжджаюць: адны—паглядзець, другія—у кузьню, трэція ў кантору, чацьвертыя—па службовых абавязках. Тут і профэсар Віцебскага вэтэрынарнага інстытуту, і тэхнік для пабудовы

новае школы, і раённыя работнікі. Рух вялікі. Актыў камуны чалавек 12 на вёсках.

Амаль кожны дзень адбываюцца ў сельса-
веце нарады. Меркавалася організацыя вялі-
кага комбінату і некаторы час цэнтр гэтак
камуны-комбінату знаходзіўся ў цэнтры сель-
савету ў Селішчах.

Сваёю работаю, сваім значэннем комуна
выходзіць далёка за межы свайго сельсавету.
Найбольшае кіраўніцтва комуна атрымлівае
з Райвыканкому і з акругі. Невялікая парт'
ячэйка паступова ўтварала актыў, з якога
вылучаюцца работнікі і для іншых органа-
зацый. У часе разгортваннях калектывізацыі
старшыня камуны вылучан на загадванне
раённым колгассаюзам.

Вечарам зноў даклад профэсара. А тут
і жанорганізатар з Віцебску хоча адняць
жанчын. Хоць яна тут працуе цэлы месяц,
але шкадуе аднаго вечара.

Нарэшце знайшлі выхад.

Рэдколегія занялася новаю насыценгазэтаю.
Абвяшчаецца ўсім, што заўтра вечарам будзе
выпушчана насыценгазэта. Рэдколегія працуе
ў канторы, давайце заметкі. Хто няграмаатны,
няхай проста раскажа. Сабраліся, абгаварылі
асноўныя тэмы. Інструктару Колгасцэнтру
даручылі напісаць перадавіцу аб задачах ко-
муны ў сувязі з узбуйненнем. Пачалі пісаць.
Гэтым часам нам пачалі падносіць заметкі.

Позьнім вечарам газета ў чарнавіку была гатова. Палавіну газеты заняў аддзел „Наша жыцьцё і самакрытыка“. Змайстравалі некалькі карыкатур і гумарэсак.

На заўтрашні дзень засталася ўсё гэта „выдрукаваць“. „Машына“ пайшла поўным ходам. Стыль доктарскае заметкі аказаўся настолькі туманным, што мы папрасілі яго пераправіць. Ён зрабіў, але і пасля перапрацоўкі мы зрабілі даволі значную ампутацыю. У процэсе аформленьня да нас паступалі вусныя заметкі; мы іх прапускаралі праз рэд-калегію, і нарэшце набралася столькі матэрыялу, што мы з вялікім трудом уціскаралі яго.

Газета вышла так, як было дакляравана. Перад вячэраю яна ўжо была вывешана на дошцы з загалоўкам „Комунар“. Каля яе сабраўся вялікі гурт. Асабліва ўважна прачытваўся матэрыял пад загалоўкам „Хто чаго жадае“. 75-гадовы Марка Міхайлавіч жадае пажыць гадоў дваццаць і дажыць да соцыялізму. Жанчына, якая адваявала сабе спадніцу ў клетачку—хачу спадніцу толькі ў клетачку. Конюх Фядотаў—хачу, каб кожная кабыла прыводзіла па 7 жарабят у год. Жанчына, якая працавала на кухні, не паладзіла і вышла адтуль—хачу перавярнуць кухню і г. д. Вось такога роду бытавы матэрыял выклікаў сьмех, жарты, ну, у некаторых, трапіўшых на заметку за „грашкі“, ціхае незадавольненьне.

— А вось я, — кажа адзін стары, — за 7 гадоў ні разу не пападаўся ў газэтку.

— Дык што гэта, добра ці кепска? — пытаю я.

— Вядома, што добра, — адказвае, — значыць за мною ніякага замячаньня.

— Дык-жа ў газэту пішацца ня толькі аб дрэнным, у газэце адзначаюцца і добрыя бакі.

Ён пакруціў галавою: — Не, калі папаў у газэту, значыць нешта ня добрае. Сабраліся ўсе прысутныя ў комуне комунары. Пакуль вячэра, я рашыў скарыстаць вольны час і праводжу гутарку аб значэньні насцьценных газэт, аб самакрытыцы і г. д. (А была тут раней і такая мода: прапішуць каго, дык ён і зьдзярэ газэтку). Усе слухалі з надзвычайнаю ўвагаю. Стары Марка Міхайлавіч, як заўсёды, выступіў з падзякаю:

— Благадарым. Вот мы цяпер бачым, што да нас прыяжджаюць, расказваюць, на добрае нас настаўляюць і дактары і розныя вучоныя. Ня тое, што раней, за людзей нас ня лічылі.

Ён падышоў, пахлопаў мяне па плячуку: — а ты, брат, маладзец.

Пасьля вячэры мы доўга яшчэ гутарылі пра жыцьцё-быцьцё. Нават прынеслі нейкую дзіцячую скрыпачку і парыпалі крыху. Дрэна тут з музыкаю. Няма добрага гармоніка. Успамінаюць, калі да іх завіталі чырвонаармейцы, павесялілі ўсіх.

Раніцою я зноў вандраваў па комуне, па-
бываў у майстэрнях. За адсутнасцю памяш-
канья стаярня і шавецкая знаходзяцца на
кватэрах. Стары Марка Міхайлавіч змайстра-
ваў вялікую шафу для патрэб кухні, ён жа
рамантуе розную пасудзіну: цабэркі, шайкі
ды інш. Больш складаную і тонкую работу
выконвае другі стаяр.

Даволі добра абсталявана кузьня. Новы
каваль наводзіць парадак. Ён прымайстраваў
другое горна і куе падковы. Каваль добры.
Знаходзячыся ў вёсцы, ён увесь час пра-
водзіў грамадскую работу, а ў свой час
у першыя гады рэвалюцыі тры гады быў
старшынёю валаснога выканаўчага камітэту.

За кузьняю вялікі парк. Густа крыжуюцца
вузкія алеі. Стройныя высачэзныя ліпы
пакуль-што ў белым убраньні. Лёгенькі іней
надаваў ім асаблівую лёгкасьць. Парк узімку
выглядае сумнаватым. Доўга ў ім не затры-
маешся. Можна толькі ўявіць сабе, якое
раздолье тут летам, калі дрэвы ўбяруцца
ў свае пышнае адзеньне, калі зьявяцца сюды
вясёлыя шчэбятушкі-птушкі, калі ў вольную
надвячорную хвіліну разальюцца галасы ма-
ладых комунараў.

— А ці сьпяваюць у вас песьні?

— О, гэта ў нас любяць, толькі быў адзін
старшыня комуні, дык той ня зносіў, стра-
шэнна ня любіў і вельмі злаваўся. Засьпя-

ваюць дык ён выйдзе і пачне бэсьціць, ну, дык адыходзіліся крыху далей і сьпявалі.

Непадалёчку ад комуны знаходзіцца засьценак Таўкачова. Адтуль выплыў на поле гурт коняў. Гэтую абагуленую жывёлу гналі на вадапой да рэчкі. Два наглядальнікі ехалі конна. На вадапой ідуць добра, а вось назад, дык дадуць жару наглядальнікам. Напіўшыся вадзіцы, ім хочацца пакачацца, пабегаць, пабрыкацца. Два конныя гойсаюць, атакуюць з флангаў і так зноў накіроўваюць вуліцу і далей ў тры стайні. У канцы вёскі стаіць з частаколінаю чалавек; ён высока яе ўзьняў і трымае, каб не прарвалі коні фронту і не апынуліся за вёскаю. Вялікі цёплы новы хлеў новыя кармушкі. Яшчэ ня кожны конь адразу трапляе на сваё месца, але пакрысе прывучаюцца.

— А чый гэта хлеў?—пытаюся.

— А гэта мой,—адказвае адзін наглядальнік коняў,—у мяне там старая сядзіба, а тут я толькі-што забудаваўся і вось гэтая крыху няскончаная ў сярэдзіне хата—таксама мая. Не пасьпеў яшчэ перабрацца, а тут падскочыла колектывізацыя.

Гэтыя засьцянкаўцы вельмі добра адзваюцца аб комуне, аднак колектывізаваліся яны ня першымі ў сельсавеце. У чым-жа справа? А справа ў тым, што, жывучы ў суседстве з комунаю, яны старанна пераймалі

вопыт вядзення гаспадаркі, карысталіся завадзкім быком, жарабцом, кныром і нават машынамі. Спрытны народ.

— Убачаць, што мы вясною возім гной,—расказваюць комунары,—яны ўсе, як адзін, запрагаюць коні і прыяжджаюць памагаць нам, проста самі. А ўжо калі пачнецца касьба, тады яны далікатна:—можа, таварышы, дапамаглі-б нам скасіць? Ну, і комуна ня хоча заставацца ў даўгу. Выйдуць комунары, шаснуць касілкаю, косамі, сушы і зьбірай. У гэтых засьцяяноўцаў выразна выглядае імкненьне,—як мага болей падабраць пад сабе.

У гэты-ж час вакольнае бядняцтва і нават з дрўгіх раёнаў кожны дзень зьяўляецца з заяўкамі аб залічэньні ў комуна.

За Таўкачовым зусім недалёчка на ўзгорку царква. Гэта зноў тэрыторыя комуны; тут клуб комуны і 2-х комплектная школа. Старэнькі будынак школы, у сярэдзіне няпрытульна. Віцебскі доктар абураўся і нават напісаў заметку, што трэба збудаваць новую школу, што „грязный пол не соответствует элементарнейшим гигиеническим требованиям“.

— А як тут зробіш чыстату? Як-бы ні напалілі ў печы, дык усё роўна ўзімку вада на падлозе замярзае, памыць нельга. Але-ж справа са школаю вырашана. Возіцца бярвеньне, раённым тэхнікам прадстаўлен проект

і плян пабудовы, і заняткі ў наступным навучальным годзе пачнуцца ў новым сьветлым чыстым будынку.

Прыгожаю жалезнаю агарожаю абведзена царква. У кожную нядзелю стары Тодар лез па лесках на званіцу, укладваў нагу ў вераўчаную пятлю, рукамі браўся за канцы другіх вяровак і пачынаў сваю „профэсійную“ работу.

Званіца тады гаварыла, звала, склікала пад свой дах. Народ ішоў, становіўся на калені, пазіраў уверх, на сьцены, на нейкія страшныя малюнкi ўгоднікаў і шаптаў: „госпадзі, уладыка жывата майго“... „яко на небесі, так і на зямлі...“, „цару нябесны, уцяшыцелю душ нашых...“ Блішчаць у „сьвятых“ пазалочаныя рамы, а вакол іх лампы, сьвечкі...

Капае воск, капаюць сьлёзы старое бабулькі.

Ой, многа, многа расплылося воску, ой, многа разьліта сьлёз! І гэта ўсё „цару нябеснаму, уцяшыцелю душ нашых“. Усё яму: і сьлёзы, і пост, і воск, і пазалочаныя рамы, і парасяты, і лён, і ручнікі, і так—вякі, вякі...

Ня зьлічыш, колькі тут лягло добра і колькі згінула надзей.

— А скажы, Іван, ці мог-бы ты перанаचाваць у царкве?

— Не, браце, ня вытрымала-б сэрца, разарвалася-б ад страху. „Уцяшыцель душ“, ён-жа—вялікае страхацьцё.

Цяпер у гэтай царкве клуб. І здарылася гэта вельмі проста. Ня йдуць людзі ў царкву, няма папу даходу, „святым духам“ сыты ня будзеш, і крамка імя „св. Пакравы“ ляснула. Так проста, сама сабою. Нешта каля двух гадоў стаяў гэты будынак маўклівы, пакуль не збудаваў там сцэны. І цяпер яшчэ з-пад столі паглядаюць нейкія архістрацігі і зайздросьцяць, як моладзь пасья спэтаклю вытанцоўвае кракавяк ці кадрыль.

— Э, ды што гэты будынак — стадола, барахло. Мы не такі клуб выстраім, каб было там цёпла і прытульна, а гэтым стар'ем будзем печку паліць.

Была субота. Заўтра дзень адпачынку. Усе комунары ідуць у лазню.

— Пойдзем у лазню, — запрашаюць мяне, — у нас добрая, гарадзкая.

І сапраўды, лазня тут добрая. Раней награвалі праз два тыдні, а цяпер кожны тыдзень. З раёну прыехаў сакратар Райкамолу і праводзіць з комсамольцамі гутарку. Жан-арганізатар рыхтуецца да святкаваньня 8 сакавіка. Сёньня сход дэлегатак, сёньня праверка сваіх радоў, абгаварэньне пляну правядзеньня свята, а таксама абгаварэньне кандыдатур для перадачы ў партыю. Студэнт Віцебскага вэтэрынарнага інстытуту дамагаецца, каб далі яму слова — яшчэ раз паўтарыць даклад пра Чырвоную армію, бо на

першым дакладзе малавата было жанчын. А тут-жа пад'ехалі комунары-курсанты. Трэба сказаць, што даволі шырака ахоплены комунары рознымі курсамі. Частка вучыцца ў перасоўнай політшколе, два — на колгасных курсах, адзін на будаўнічых курсах, адзін — 18-гадовы комсамалец Захар Доктараў — вучыцца на курсах па падрыхтоўцы ў ВНУ. Гэты, нявысокі ростам, спакойны, талковы хлапчук зусім маленькім застаўся сіратою. Бацьку забілі на вайне, маці памерла. Застаўся ў дзядзькі. Памёр і дзядзька. Цётка прыняла прымака. Пакутаваў хлапец, можа таму і дрэнна рос. Дзядзька выехаў у Сібір, і Захарка застаўся адзін са старым зрубам хаты. Комуна прыняла яго ў сваю сям'ю і, як здольнага хлапчука, накіравала на вучобу.

Вось так паслухаеш кароценькі жыцццяпіс таго ці іншага комунара, і выразна ўсплывае трагедыя ўкладу старога вёскі. Тут такое складанае перапляценне сямейных, бытавых абставін, што часта чалавек апынаецца ў самых жорсткіх умовах, з якіх ніяк ня можа вылезці і прымушаны пакутаваць усе жыццё. Комуна выратавала гэтага хлапца.

— Ляжаў я хворым, — расказвае адзін стары, — і старая мая таксама захварэла. Тыфус ціснуў. Ну, дзякую ўсім, комуна ня кінула нас, даглядала, добра даглядала, а ў вёсцы напэўна ніхто б і носу не паказаў, зайшоўся-б.

— Ну, а я вась не працую, хоць яшчэ не стары, але здароўем слаб, і дзякаваць усім комунарам жыву. Кормяць мяне так, як і ўсіх. Галодным ніколі ня бываю.

— Вось царквы ў вас блізка няма, дык мусіць далёка прыходзіцца хадзіць?

Стары махнуў рукою.

— Э, пра гэта мы ня думаем. Абыдземся.

— А гэты, — паказвае Марка Міхайлавіч на аднаго, жартуючы, — на крыласе сьпяваў.

— Ну, ты, Марка Міхайлавіч, не падсякай, — пагразіў пальцам стары, гэта што было, цяпер кончана.

Самы стары гадамі комунар Іваноў мае 94 гады. Ён са сваёю сям'ёю зьявіўся сюды нядаўна. Кватэру яму далі непадалёчку за рэчкаю. Звычайна ён ходзіць на сьнеданьне, на полудзень, а вечарам часамі ня прыдзе, дык яму вячэру пасылаюць на кватэру. Мы наведалі гэтага старога.

Ён вельмі быў рад і ахвотна расказваў пра сваё жыцьцё:

— Я нарадзіўся, калі яшчэ сьвет завадзіўся. Чатыром царом прысягаў. Пад прыгонам хадзіў. Секлі паны, моцна секлі, але народ дужы быў, цярпеў. Моцная была царская ўлада. Гэты ўжо Мікалайка, дык за адну ноч чатырнаццаць тысяч народу палажыў, калі прышлі да яго прасіць аблягчэньня. Добра памятаю польскі мяцеж, як

па ростанках стаялі казакі, а сялянам казалі вартаваць і цэлую ноч біць у дошку. Пана аднаго ўвабралі тагды казакі. А сяляне што— у іх многа мысьлі, і ніякае мысьлі, не-гадзяшчыя, значыць. Сабраўся я ў комуну, а старэйшыя суседзі прыходзяць і кажуць мне: „што гэта ты надумаўся, гэта-ж ма-ладзя выдумалі“. А я ім кажу: не клапаце-цеся пра мяне, я сваю дарогу ведаю.

Калі прышоў у комуну, дык я, галубок, усё абышоў, усю гаспадарку, пабываў у ка-роў, у сьвіней, і як я заўважаю, дык тут робіцца нешта добрае. Я, сыноч, меў сваю гаспадарку, небагата жыў, але кавалак хлеба еў. Выйці са свае хаты неяк і не хацелася, а цяпер яе ня бачу, дык і забываюся і не бядую, а вось бачыце—далі мне кватэру, і ня горшую. Каб я быў граматы, дык я ўсё апісаў-бы, вялікая была-б у мяне кніжка. А каб гадоў пяць назад, дык я-б яшчэ паказаў-бы што-небудзь і ў гаспадарцы. Дай бог яшчэ пажыць, хоць бога, кажуць, няма, але буква такая.

Быў позьні час. У памяшканьні сталоўкі ішла рэпэтыцыя. Рыхтавалі п'есу да 8 сака-віка. П'еса расійская, з вясковага жыцьця, але вясковы расіец мусіць напалову не зра-зумеў-бы яе. Сякуць артыстыя па-беларуску і больш нічога. Галоўную ролю выконвае прысланы сюды на сталую работу машыніст

Віцебскага чыгуначнага вузла. У яго вы-
ходзіць гладчэй. І асабліва спрытна выконвае
сваю ролю невялічкі хлапчук. У яго сапраўды
выходзіць таленавіта.

Асабліваю ўвагаю ў комуне карыстаюцца
дзеці. Яны да 16 гадоў знаходзяцца на агуль-

Былы панскі дом — цяпер сталоўка.

ным утрыманьні комуну. Яны поўнасьцю
забясьпечаны і малаком і маслам, выдаецца
манная мука і інш. Ды ўсе кумунары маюць
добрае сталаваньне. Агульную сталоўку орга-
нізавалі яны ў мінулым годзе, і цяпер ні-
водная сям'я ня згодзіцца гатаваць сабе дома.
Пакуль што стравы крыху аднастайныя, вя-
сковыя. У дзень адпачынку пякуцца і аладкі.

Гатуюць, як умеюць. Няма яшчэ належнае раскладкі харчоў. Бяры, колькі хочаш і рабі, што хочаш.

— А што,—кажу, каб хоць часова на тыдзяў 2—3 дастаць спэцыяліста кухара?

Пякуць аладкі.

— О, гэта было-б вельмі добра.

Я занатоўваю сабе і па прыездзе ў Віцебск мне ўдалося дагаварыцца з профсаюзам народнага харчавання, і яны ў грамадскім парадку накіравалі на тры тыдні аднаго кухара. Яго задачаю будзе даць узорныя полудні, вячэры, сьнеданьні і падвучыць жанчын, якія працуюць у сталоўцы.

К канцу свайго прабывання ў комуне я наведаў амаль усе кватэры. Яны складаюцца з 2—3 пакояў і кухні. Усе яны маюць утульны выгляд, ў некаторых нязвычайная чыстата. Сьцены выклеены шпалерамі, газэ-тамі. Ні ў аднэй кватэры ня сустрэнеце

Чырвоны куток.

абразоў. Чырвоны куток сапраўды чырвоны: портрэт Леніна, Варашылава, некалькі ма-люнкаў грамадзянскае вайны, плякат і фото-графічныя карткі сям'і. Вось характарны чырвоны куток комунара.

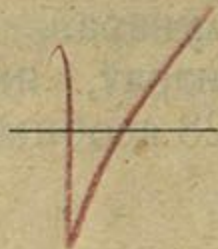
Уся сям'я комунараў, якая на сёнешні дзень складаецца з 28 асобных сем'яў, робіць

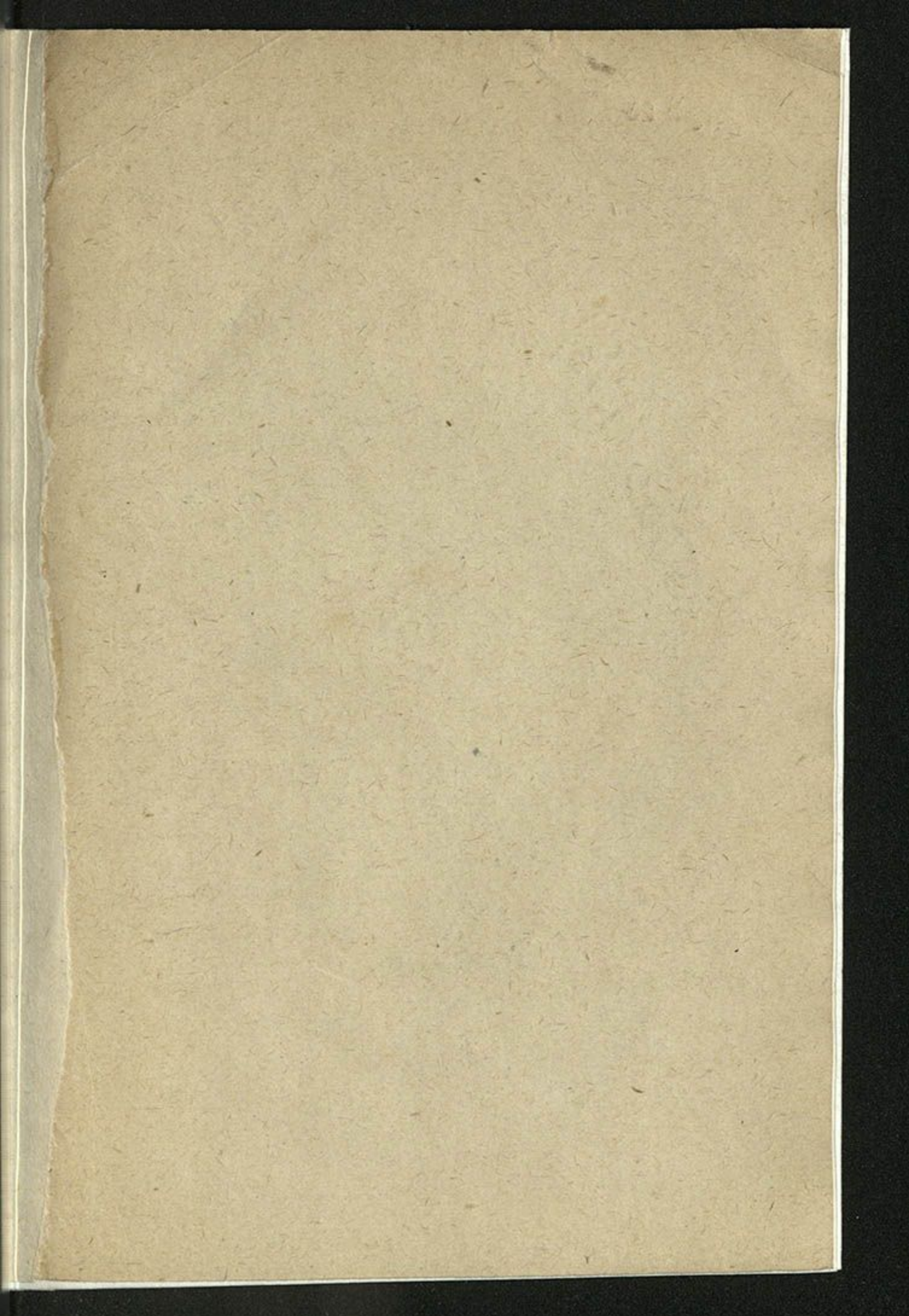
надзвычайна добрае ўражаньне. Тут няма тэй зайздрасьці, тэй варожасьці, якая так уласьціва старой вёсцы. Кожны ведае сваю работу і выконвае яе. Усе атрымлівалі роўную зарплату. З гэтага году, у сувязі з узбудзьненнем, мяркуецца праводзіць аплату па кваліфікацыі. Гэтае пытаньне вырашыцца ў бліжэйшыя дні.

Цяпер комуна ўваходзіць у некалькі новую паласу свайго жыцьця. Замест 253 га зямлі стала 4060. І сям'я павялічваецца да 3000 чалавек. Адпаведна гэтаму перабудоўваецца ўся гаспадарка. Пад адну сядзібу адводзіцца звыш 100 га. Вось тут патрэбны сур'ёзныя, з пэўнымі гаспадарчымі ведамі, кіраўнікі. Гэтага якраз не хапае, а маса, асабліва старых комунараў старое комуны „Чырвоны Сьцяг“ будзе сур'ёзна выконваць свае абавязкі. „Чырвоны Сьцяг“ яшчэ вышэй будзе ўзьняты над вялікімі прасторамі палёў, лясоў. Лямпачка Ёльліча, якое так чакаюць комунары, будзе яснай зоркаю сьвяціць і вабіць паднявольных братоў прыдушанай Заходняй Беларусі і ўсіх нявольнікаў капіталістычнае зямлі.

„Чырвоны Сьцяг“ — чырвонаштандарная комуна — непераможны волат у змаганьні за новае грамадзтва чалавека.

Люты 1930 г.
Віцебшчына.

Цана 25 кап.

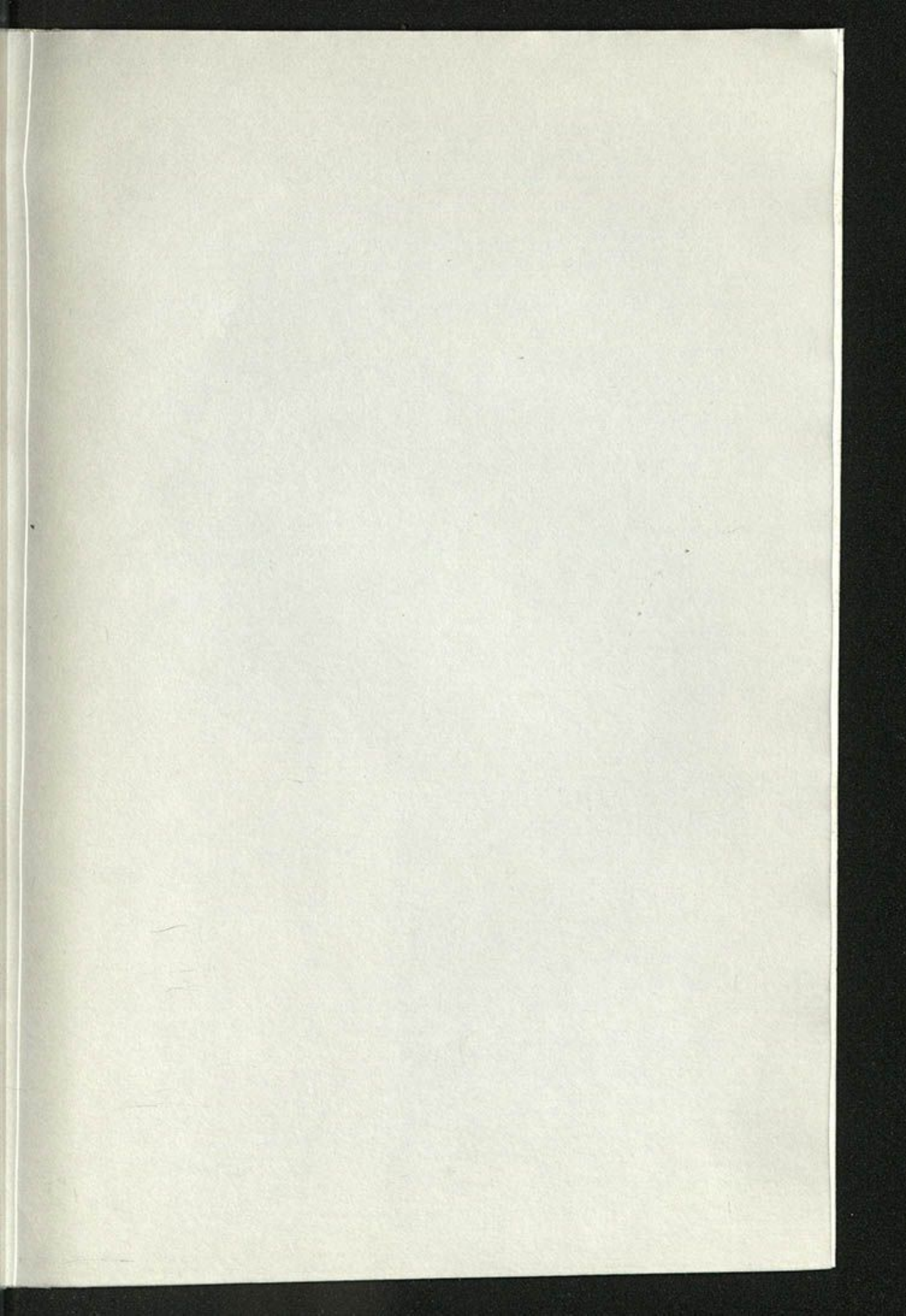
5000 / 1 1/2 / 7500

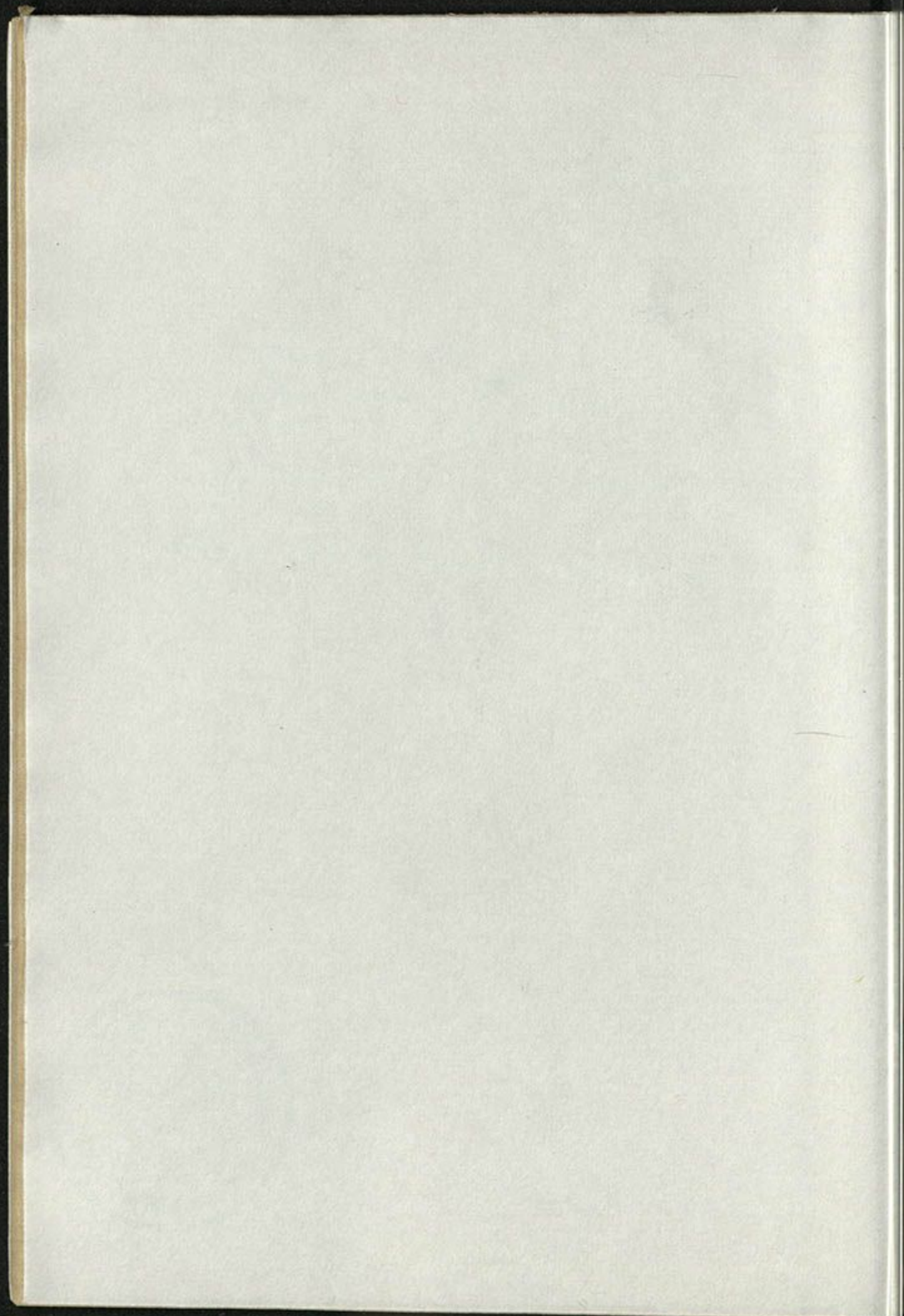
1184

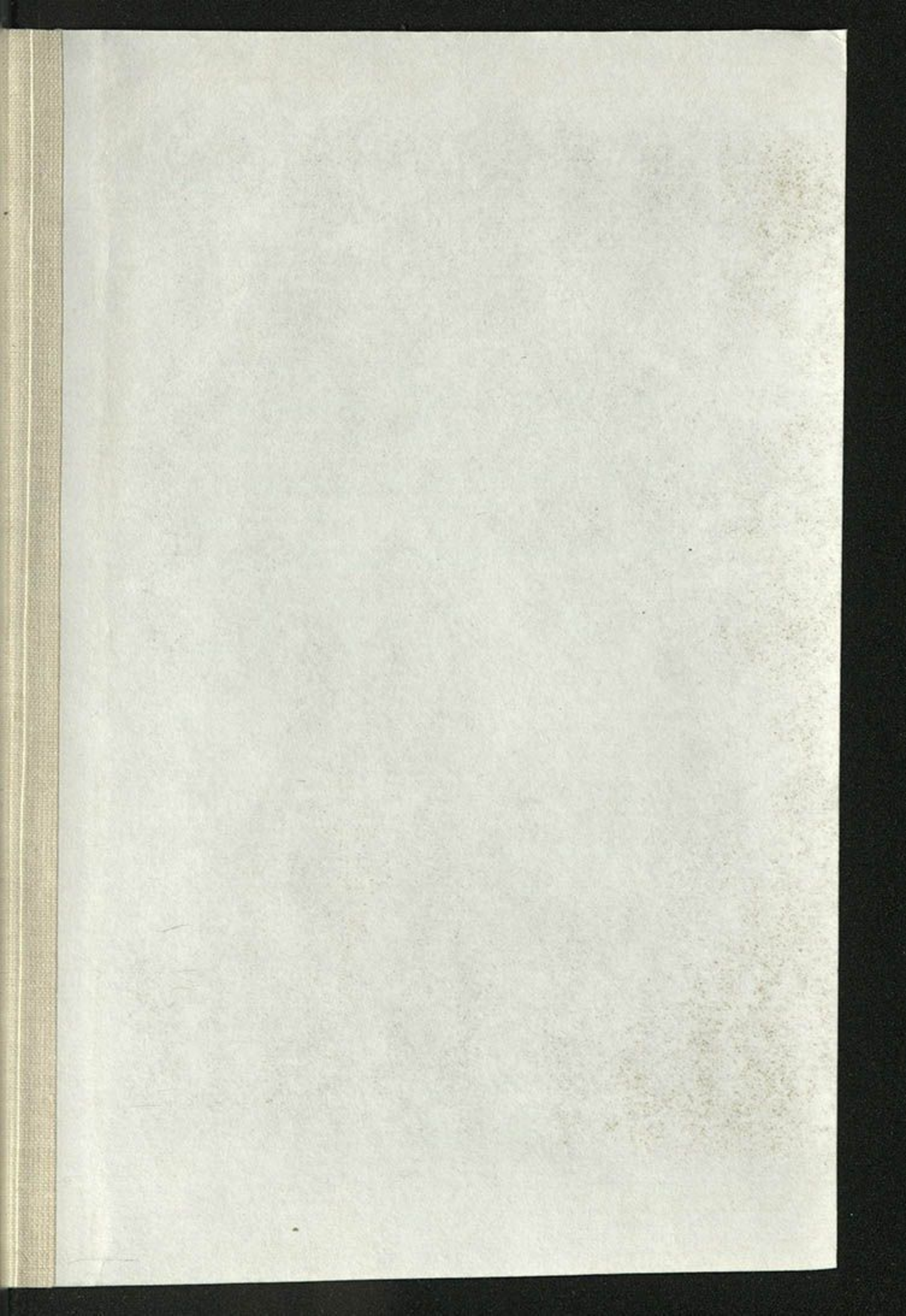
Бел. ...
1994 г.

1964 г.

80000003 12 10 15